

21. Rak, Yu. Mytnyi ohliad yak forma mytnoho kontroliu ta mytne obstezhennia yak protsesualna diia u spravi pro porushennia mytnykh pravyl [Customs inspection as a form of customs control and customs inspection as a procedural action in the case of violation of customs rules]. Yurydychna kompaniia «Legalitas». URL: <https://legalitas.com.ua/ua/ukr-rak-yu-yu-mitnij-oglyad-yak-forma-mitnogo-kontrolyu-ta-mitne-obstezhennya-yak-procesualna-diya-u-spravi-pro-porushennya-mitnix-pravyl/> [in Ukr.].

ABSTRACT

Dmytro Zadalia. Inspection as an administrative preventive measure: issues of theory and practice. The article discusses the theory and practical problems of the review as an administrative preventive measure. A physical examination is an essential tool law enforcement agencies use to ensure public safety, health, and general welfare. It is used in airports, railway stations, border control, and many other places. Inspections are done manually or with equipment such as radiation, x-rays, and lasers. The people conducting the review have the task of ensuring the safety of everyone around them. The Constitution guarantees the protection of personal rights to everyone who has committed an administrative offense. This protection is provided by various procedures for checking personal property. During a physical examination, law enforcement officers manually check people and their belongings. They may also use equipment such as metal detectors and explosives detectors. This helps government agencies ensure that no dangerous items are brought into the facility. Other methods used during the inspection include a cursory search of people and a manual search of personal belongings. This helps law enforcement agencies detect weapons, bombs, and other dangerous objects that can harm bystanders and personnel.

The article examines the many types of inspections that can be conducted on people and their belongings. It is emphasized that more comprehensive research and improvement of the legislation regarding the procedure and grounds for applying coercive measures are needed. These include customs inspections, inspections by law enforcement agencies, and inspections at airports and penitentiary institutions. The article also discusses scientists' primary laws and works regarding the reasons for these reviews and the procedure for conducting them. A separate classification of the inspection of a person and his belongings is proposed as a preventive measure according to the specified criteria. It is offered at the legislative level to carry out work on dividing reviews into types, to unify, classify and determine the procedure for conducting studies.

Keywords: *inspection, personal inspection, an inspection of a person, an inspection of things, administrative preventive measures, coercive measures, law enforcement agencies.*

УДК 343.353

DOI: 10.31733/2078-3566-2022-4-280-285



Олексій

КРИЖАНОВСЬКИЙ[©]

кандидат юридичних наук

(Донецький державний університет

внутрішніх справ, м. Кривий Ріг, Україна)

ПОНЯТТЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ, ЩО ВЧИНЯЮТЬСЯ ПРАЦІВНИКАМИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ

У статті запропоновано авторське визначення поняття кримінальних правопорушень, що вчиняються працівниками Національної поліції, з урахуванням кримінально-правових та кримінологічних ознак цих діянь. Конкретизовано їх ознаки: 1) працівник Національної поліції – це особа, яка проходить службу у Національній поліції, займає певну посаду і офіційно допущена до виконання службових повноважень; 2) кримінально протиправна діяльність працівників поліції обумовлена їх службовими повноваженнями; 3) використання наданих поліцейському прав та/або повноважень, обумовлених його службовим становищем, значно підвищує характер і ступінь суспільної небезпечності кримінальних правопорушень, що ним вчиняються; 4) переважна більшість кримінальних правопорушень поліцейських характеризується умисною формою вини.

Ключові слова: *працівник Національної поліції, кримінальна відповідальність, кримінальне правопорушення.*

© О. Крижановський, 2022

ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0002-5358-9758>

dozpu@ukr.net

Постановка проблеми. Незважаючи на наявність в Україні тенденції до зниження загальних показників злочинності (від 523 тис. 911 облікованих кримінальних правопорушень у 2017 р. до 321 тис. 443 – у 2021 р. [1]) прояви кримінально протиправної поведінки серед працівників Національної поліції залишаються на достатньо високому рівні. В умовах погіршення соціально-правового захисту цих працівників відбувається підрив їх професійної ініціативи, відтік кваліфікованих кадрів, що опосередковано впливає і на збільшення кількості порушень законності та вчинення кримінальних правопорушень поліцейськими. Наприклад, МВС України у 2020 р. звільнило 142 поліцейських за скоєння злочинів, а за порушення дисципліни – 371 [2]. Після створення у 2016 р. Національної поліції атестування в межах реформування пройшли поліцейські апарату Центрального органу управління поліцією, територіальних, міжрегіональних територіальних органів, державних установ Національної поліції. Всього атестування пройшли 86 219 поліцейських. За висновками атестаційних комісій стосовно 5 436 поліцейських атестаційними комісіями прийняті висновки – «займаній посаді не відповідають, підлягають звільненню зі служби в поліції через службову невідповідність» [3].

Політичні перетворення, що відбулися і продовжують відбуватися у сучасному українському суспільстві, активізація збройної агресії російської федерації проти України зумовлюють поглиблену увагу щодо злочинності працівників поліції та необхідність розробки і запровадження ефективних заходів запобігання цьому явищу. До кримінально-правових заходів запобігання злочинності поліцейських належить вироблення термінології у цій сфері, необхідної для надання кримінально-правової характеристики цього виду злочинності, зокрема і розробка поняття кримінальних правопорушень, що вчиняються працівниками Національної поліції.

Аналіз публікацій, в яких започатковано вирішення цієї проблеми. Злочинність працівників правоохоронних органів була предметом дослідження вітчизняних та зарубіжних науковців, зокрема П. Андрушка, М. Бажанова, В. Борисова, В. Голіни, Н. Гуторової, О. Джужі, О. Дудорова, М. Мельника, А. Музики, В. Навроцького, В. Осадчого, В. Тація, В. Сташиса, В. Харченка, В. Хашева та ін. Однак у теорії кримінального права відсутнє єдине поняття кримінальних правопорушень, що вчиняються працівниками Національної поліції.

Метою статті є розробка дефініції поняття кримінальних правопорушень, що вчиняються працівниками Національної поліції.

Виклад основного матеріалу. КК України не містить поняття та переліку кримінальних правопорушень, що вчиняються працівниками Національної поліції. Проте для позначення спеціального суб'єкта окремих кримінальних правопорушень у КК України використовується загальний термін «працівник правоохоронного органу». Однак кожний правоохоронний орган має притаманні саме йому функції та завдання, що впливає не тільки на законну діяльність цих органів, а й на можливість чинити протиправну діяльність. Не є винятком і Національна поліція.

Визнання працівника правоохоронного органу спеціальним суб'єктом окремих складів кримінальних правопорушень (ст. 365, ч. 2 ст. 370 КК України), незважаючи на спірність цього питання, свідчить про те, що держава стурбована негативними, зокрема кримінально протиправними процесами і тенденціями, які спостерігаються у правоохоронній діяльності, а тому є нагальна потреба в організації їх запобігання.

Повертаючись до необхідності визначення поняття кримінальних правопорушень, що вчиняються працівниками Національної поліції, зазначимо на доцільності використання як кримінально-правових, так і кримінологічних ознак цих діянь. При цьому використання кримінально-правових ознак не вимагає надавати визначення поняття кримінального правопорушення, оскільки КК України вже містить таке визначення, а загальні ознаки кримінального правопорушення поширюються і на ознаки таких правопорушень, що вчиняються правоохоронцями.

Виділення кримінальних правопорушень працівників поліції в окрему групу вимагає виокремлення притаманних виключно їм класифікаційних ознак. Таке виокремлення можливе за умови вивчення достатньої сукупності кримінальних правопорушень, вчинених поліцейськими, у їх статистичній єдності.

Виконаний кримінально-правовий аналіз зазначених кримінальних правопорушень дозволяє виділити окремі ознаки кримінальних правопорушень, що вчиняються працівниками Національної поліції:

1. Суб'єкти цих правопорушень є спеціальними – працівники правоохоронних органів або ж службові особи, які постійно, тимчасово чи за спеціальним повноваженням здійснюють функції представників влади чи місцевого самоврядування, а також обіймають постійно чи тимчасово в органах державної влади, органах місцевого самоврядування, на державних чи комунальних підприємствах, в установах чи організаціях посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських функцій, або виконують такі функції за спеціальним повноваженням, яким особа наділяється повноважним органом державної влади, органом місцевого самоврядування, центральним органом державного управління із спеціальним статусом, повноважним органом чи повноважною особою підприємства, установи, організації, судом або законом [4].

2. Кримінальні правопорушення працівників Національної поліції вчиняються у зв'язку з використанням службового становища та/чи владних повноважень.

Для з'ясування питання віднесення кримінально-караних діянь до категорії кримінальних правопорушень, які вчиняють працівники поліції, а також виокремлення їх ознак важливим є розгляд таких питань: 1) визначення специфічних особливостей працівників Національної поліції, які дозволяють відрізнити їх від інших осіб, які проходять службу в системі МВС України та інших правоохоронних органах; 2) встановлення зв'язку між кримінально протиправною поведінкою працівника поліції і характером виконуваних ним службових повноважень; 3) визначення сфер протиправної діяльності працівників поліції, обумовлених службовими повноваженнями та службовим становищем, яке вони обіймають; 4) виділення кола посягань, що належать до цієї категорії кримінальних правопорушень.

Згідно зі ст. 17 Закону України «Про Національну поліцію» поліцейським є громадянин України, який склав Присягу поліцейського, проходить службу в поліції і якому присвоєно спеціальне звання поліції. Поліцейський має службове посвідчення та спеціальний жетон. Зразки та порядок видання службових посвідчень та спеціальних жетонів затверджуються МВС України [5]. Тож для визнання особи працівником поліції необхідним критерієм є її належність до спеціального державного відомства (Національної поліції), що визначається її службовим статусом та наявністю спеціального звання. На підтвердження повноважень працівникам поліції видають службові посвідчення та жетони встановленого зразка.

Закон України «Про Національну поліцію» відносить працівника поліції до представників державного органу виконавчої влади, який наділений владними повноваженнями і під час виконання яких, у визначених випадках та з належним додержанням законності, йому дозволяється використовувати різні форми примусу. Це дає змогу визначити працівника поліції як службову особу.

Отже, відмежування працівника поліції як спеціального суб'єкта кримінального правопорушення від загального суб'єкта кримінального правопорушення ґрунтується на таких ознаках цього працівника: обіймає посаду в органі державної виконавчої влади; реалізує завдання, пов'язані із забезпеченням публічної безпеки і порядку, охороною прав і свобод людини, а також інтересів суспільства і держави, протидією злочинності, наданням в межах, визначених законом, послуг з допомоги особам, які з особистих, економічних, соціальних причин або внаслідок надзвичайних ситуацій потребують такої допомоги [5]; є носієм повноважень, які дозволяють вчиняти юридично значущі дії, обов'язкові для виконання громадянами та посадовими особами, незалежно від їх відомчої належності та обійманої посади.

Важливим моментом визначення правового статусу будь-якого державного службовця є документальне закріплення його прав та обов'язків у конкретному нормативно-правовому акті. Щодо основних прав та обов'язків працівників Національної поліції, то вони закріплені у таких законодавчих актах: Законі України «Про Національну поліцію», Законі України «Про оперативно-розшукову діяльність», Кримінальному процесуальному кодексі України, Кодексі України про адміністративні правопорушення.

Початковим моментом реалізації прав і обов'язків працівника поліції є наказ начальника відповідного органу Національної поліції про його зарахування на службу. Цей наказ, як і інші, що регулюють порядок проходження працівником поліції служби, повинен бути наданий у письмовій формі. Припинення служби в органах Національної поліції і звільнення з них є заключним моментом наявності в особи статусу працівника

поліції. Ця процедура також повинна здійснюватися у письмовій формі.

Перелік повноважень працівників поліції міститься у розділі IV Закону України «Про Національну поліцію», в якому законодавець для виконання поліцією покладених на неї завдань у ст. 23 визначає основні повноваження поліції, які складаються з сорока шести пунктів, у ст. 24 – додаткові повноваження, у ст. 25 – повноваження поліції у сфері інформаційно-аналітичного забезпечення.

Окрема частина повноважень працівників поліції, наприклад, утримання в ізоляторах тимчасового тримання осіб, затриманих за вчинення кримінальних або адміністративних правопорушень, осіб, стосовно яких як запобіжний захід застосовано тримання під вартою, осіб, підданих адміністративному арешту, а також обвинувачених і засуджених, підтверджує наявність у працівника поліції такої специфічної ознаки, як *право на обмеження волі людини*. Зазначимо, що такі дії повинні бути обумовлені службовою необхідністю та виходити з функцій працівників поліції.

Зважаючи на наведене, можна виділити одну з характерних ознак дефініції кримінальних правопорушень, що вчиняються працівниками Національної поліції, – *вчинення кримінального правопорушення працівником поліції з використанням наданих йому прав та/або повноважень*.

Виділення цієї ознаки як основної у визначенні кримінальних правопорушень, що вчиняються працівниками Національної поліції, дозволяє видалити з цієї групи правопорушень такі кримінально протиправні діяння, які працівники поліції вчиняють поза сферою своєї службової діяльності, наприклад, у побуті.

Якщо поліцейський у свій вихідний день, перебуваючи в ситуації, яка унеможливує використання ним своїх службових повноважень, наносить, наприклад, тілесні ушкодження або знищує чи пошкоджує чуже майно, у цьому випадку не можна говорити про специфіку кримінальних правопорушень, які розглядаються.

Як зазначалось, характерною ознакою кримінально протиправних посягань поліцейських, яка зумовлює їх суспільну небезпечність, є вчинення таких діянь з *використанням наданих поліцейському прав чи повноважень*.

Використання службовою особою влади чи службового становища передбачає використання тих повноважень, якими службова особа наділена у зв'язку із заняттям нею певної посади чи здійсненням певної службової діяльності. Інакше кажучи, йдеться про соціально-правовий статус службової особи, під яким треба розуміти сукупність прав та обов'язків, що утворюють службову компетенцію винного, а також його соціальне значення, під яким розуміється службовий авторитет працівника, престиж органу, організації чи установи, в якій він виконує свою службову діяльність, наявність службових взаємозв'язків і можливостей, що виникають завдяки обійманій посаді, можливість здійснення впливу на діяльність інших осіб тощо [6, с. 87].

У кримінологічних дослідженнях пропонувались різні типології злочинців серед працівників Національної поліції. Залежно від обсягів та характеру використовуваних службових повноважень виділяють «паразитуючу» особистість, для якої характерним є безпосереднє використання наданих відповідно до обійманої посади в системі Національної поліції повноважень усупереч інтересам служби з корисливих чи інших особистих мотивів; «атрибутивний» тип особистості працівника Національної поліції, який використовує службу в Національній поліції для полегшення вчинення загальнокримінальних злочинів; «привілейований» та «нейтральний» типи особистості злочинців – працівників Національної поліції, які не використовують службові повноваження для вчинення кримінальних правопорушень [7, с. 250].

Оскільки лише перший з наведених типів особистості безпосередньо стосується кримінальних правопорушень, що вчиняються працівниками Національної поліції з *використанням наданих поліцейському прав чи повноважень*, а інші три стосуються вчинення ними загальнокримінальних злочинів, то саме він є однією з кримінологічних ознак досліджуваного поняття.

Крім ознак, притаманних суб'єкту кримінальних правопорушень, що вчиняються працівниками Національної поліції, та їх особистості доцільно розглянути ознаки суб'єктивної сторони цих правопорушень. Для більшості з них характерною є наявність умисної форми вини. Виняток становить тільки службова недбалість (ст. 367 КК), яка характеризується виною до спричинених суспільно небезпечних наслідків у формі необережності.

Вказівка на форму вини у складах кримінальних правопорушень, що

вчиняються працівниками Національної поліції, може безпосередньо міститись у диспозиціях відповідних статей КК України, наприклад, умисне, з метою одержання будь-якої неправомірної вигоди для самої себе чи іншої фізичної або юридичної особи використання службовою особою влади чи службового становища всупереч інтересам служби (ч. 1 ст. 364 КК України), або умисне вчинення працівником правоохоронного органу дій, які явно виходять за межі наданих йому прав чи повноважень (ч. 1 ст. 365 КК України), а в інших випадках про умисний характер діяння свідчить вживання терміна «завідомо» (ч. 1 ст. 366 КК України).

Визначення ознак суб'єктивної сторони кримінальних правопорушень, що вчиняються працівниками Національної поліції, є важливим ще й тому, що дає змогу відокремити від них випадки дій працівників поліції, які хоча і підпадають під ознаки кримінально протиправних діянь, але через відсутність умислу на спричинення шкоди діяльності державного апарату, авторитету державних органів до таких належати не можуть. Таким кримінальним правопорушенням може бути, наприклад, умисне вбивство при перевищенні меж необхідної оборони або у разі перевищення заходів, необхідних для затримання особи, яка вчинила кримінальне правопорушення (ст. 118 КК України).

Вищенаведене дозволяє конкретизувати ознаки кримінальних правопорушень, що вчиняються працівниками Національної поліції: 1) працівник Національної поліції – це особа, яка проходить службу у Національній поліції, обіймає певну посаду і офіційно допущена до виконання службових повноважень; 2) кримінально протиправна діяльність працівників поліції обумовлена їх службовими повноваженнями; 3) використання наданих поліцейському прав та/або повноважень, обумовлених його службовим становищем, значно підвищує характер і ступінь суспільної небезпечності кримінальних правопорушень, що ним вчиняються; 4) переважна більшість кримінальних правопорушень поліцейських характеризується умисною формою вини за якої винний усвідомлює протиправність використання не тільки своїх повноважень, а й тих, що не охоплюються його компетенцією, тобто таких, які виходять за законодавчо визначені межі.

Висновки. Зважаючи на наведене, пропонуємо таке визначення кримінальних правопорушень, що вчиняються працівниками Національної поліції. Це передбачені кримінальним законом суспільно небезпечні діяння, які вчиняються умисно або через необережність працівником поліції з безпосереднім використанням наданих відповідно до обійманої посади в системі Національної поліції прав чи повноважень всупереч інтересам служби, якщо при цьому заподіяна шкода охоронюваним законом правам, свободам та інтересам окремих громадян або державним чи громадським інтересам, або інтересам юридичних осіб.

Подальша розробка термінології у сфері злочинності поліцейських є запорукою ефективності запобігання цьому виду злочинності.

Список використаних джерел

1. Про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareyestrovani-kriminalni-pravorporushennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2>.
2. У МВС розповіли, скільки правоохоронців звільнили через скоєння злочинів. URL: <https://suspilne.media/100375-u-mvs-rozpovili-skilkoh-pravoohoronciv-zvilnili-cerez-skoenna-zlociniv/>.
3. Звіт з виконання Національною поліцією України упродовж 2017 року Державної програми щодо реалізації засад державної антикорупційної політики в Україні (Антикорупційної стратегії) на 2015–2017 роки та Антикорупційної програми НПУ на 2017 рік. URL: <https://www.npu.gov.ua/about/zapobigannya-korupcziji/zviti-po-zapobigannju-korupcziji.html>.
4. Кримінальний кодекс України від 05.04. 2001.. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>.
5. Про Національну поліцію : Закон України від 02.07.2015. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text>.
6. Науково-практичний коментар до Закону України «Про запобігання корупції» / наук. ред. М. І. Хавронюк. Київ : Ваїте, 2018. 472 с.
7. Боднар В. Є. Типологія працівників Національної поліції України, що вчиняють злочини у сфері службової діяльності. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2016. Вип. 5. С. 245–250.

Надійшла до редакції 26.09.2022

References

1. Pro zareyestrovani kryriminalni pravoporushennya ta rezultaty yikh dosudovoho rozsliduvannya [On registered criminal offenses and the results of their pretrial investigation]. URL : <https://gp.gov.ua/posts/pro-zareyestrovani-kriminalni-pravoporushennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2>. [in Ukr.].
2. U MVS rozpovily, skilkokh pravookhorontsiv zvilnyly cherez skoyennya zlochyniv [The Ministry of Internal Affairs told how many law enforcement officers were dismissed for committing crimes]. URL : <https://suspilne.media/100375-u-mvs-rozpovily-skilkoh-pravoohorontsiv-zvilnili-cerez-skoenna-zlociniv/>. [in Ukr.].
3. Zvit z vykonannya Natsionalnoy politsiyeyu Ukrainy uprodovzh 2017 roku Derzhavnoyi prohramy shchodo realizatsiyi zasad derzhavnoyi antykoruptsiynoyi polityky v Ukraini (Antykoruptsiynoyi stratehiyi) na 2015–2017 roky ta Antykoruptsiynoyi prohramy NPU na 2017 rik [Report on the implementation by the National Police of Ukraine during 2017 of the State Program on the implementation of the principles of state anti-corruption policy in Ukraine (Anti-Corruption Strategy) for 2015-2017 and the Anti-Corruption Program of the National Police for 2017]. URL : <https://www.npu.gov.ua/about/zapobigannya-korupcziji/zviti-po-zapobigannyyu-korupcziji.html>. [in Ukr.].
4. Kryriminalnyi kodeks Ukrainy [Criminal Code of Ukraine] : Zakon Ukrainy vid 05.04.2001 № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>. [in Ukr.].
5. Pro Natsionalnu politsiyu [About the National Police] : Zakon Ukrainy vid 02.07.2015I. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text>. [in Ukr.].
6. Khavroniuk, M. I. (2018) Naukovo-praktychnyy komentar do Zakonu Ukrainy «Pro zapobihannya koruptsiyi» [Scientific and practical commentary to the Law of Ukraine «On Prevention of Corruption»]. Kyiv : Vaite, 472 p. [in Ukr.].
7. Bodnar, V. Ye.(2016) Typolohiya pratsivnykiv Natsionalnoyi politsiyi Ukrainy, shcho vchynyayut zlochyny u sferi sluzhbovoyi diyalnosti [Typology of employees of the National Police of Ukraine who commit crimes in the field of official activity]. *Naukovyy visnyk publichnoho ta pryvatnoho prava*. Issue 5, pp. 245–250. [in Ukr.].

ABSTRACT

Oleksiy Krizhanovsky. The concept of criminal offenses committed by employees of the National Police. The purpose of the work is to develop a definition of the concept of criminal offenses committed by employees of the National Police. Methodology. To achieve the goal of the work, dialectical, systemic-structural and formal-logical methods were used.

Scientific novelty. The proposed author's definition of the concept of criminal offenses committed by employees of the National Police, taking into account the criminal-legal and criminological features of these acts. It has been proven that the employees of the National Police are special subjects of those criminal offenses that they commit in connection with the use of their official position and/or authority. Employees of the National Police are criminally liable on general grounds for committing other criminal offenses. Specific features of the investigated offenses are specified: 1) an employee of the National Police means a person who serves in the National Police, holds a certain position and is officially allowed to perform official duties; 2) the criminally illegal activity of police officers is determined by their official powers; 3) the use of the rights and/or powers granted to a police officer, due to his official position, significantly increases the nature and degree of public danger of criminal offenses committed by him; 4) the vast majority of criminal offenses committed by police officers is characterized by an intentional form of guilt in which the guilty person is aware of the illegality of using not only his powers, but also those that are not covered by his competence, that is, those that go beyond the legally defined limits.

Conclusions. The concept of criminal offenses committed by employees of the National Police is part of the terminology in the field of criminal law measures to prevent police crime.

Keywords: *employee of the National Police, criminal responsibility, criminal offense.*